

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДӘУІРІНДЕГІ АДАЛ АЗАМАТ ТӘРБИЕСІ

Джаманбаева Светлана Танбаевна

7М01101 – «Педагогика және психология» І курс магистранты,

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі: қауымдастырылған профессор, PhD - Баянбаева А.Р.

Аңдатпа. Бұл мақалада жасанды интеллект дәуіріндегі адал азамат тәрбиесінің маңыздылығы қарастырылады. Қазіргі цифрлық қоғамда тұлғаның адамгершілік құндылықтарын сақтау, дамыту және жаңа ортаға бейімдеу өзекті мәселеге айналып отыр. Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіне ықпалы, оқыту сапасын арттырудағы рөлі және тәрбиелік әлеуеті сараланады.

Адал азамат қалыптастыруда ұлттық құндылықтар мен заманауи технологияларды үйлестірудің маңызы айқындалады. Рухани тәрбие, сапалы білім және цифрлық мәдениетті ұштастыра дамыту қажеттілігі негізделеді. Мақалада жастардың сыни ойлау қабілетін қалыптастыру, ақпараттық сауаттылығын арттыру және цифрлық ортада жауапкершілікпен әрекет ету дағдыларын дамыту мәселелері де қамтылады. Жасанды интеллект құралдарын тиімді әрі этикалық тұрғыда пайдалану жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, адал азамат, тәрбие, цифрландыру, адамгершілік, білім беру.

Кіріспе

Қазіргі таңда әлем қарқынды цифрландыру кезеңін бастан кешіруде. Жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары қоғамның барлық саласына еніп, адам өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Бұл өзгерістер білім беру жүйесіне де жаңа талаптар қойып отыр. Осындай жағдайда «адал азамат» тәрбиесі ерекше маңызға ие болуда. Себебі технология дамыған сайын адамгершілік құндылықтарды сақтау мәселесі де өзекті бола түседі.

Білім беру үдерісінде тек академиялық білім берумен шектелмей, тұлғаның рухани-адамгершілік дамуына баса назар аудару қажет. Жастарды адалдыққа, жауапкершілікке, әділдікке тәрбиелеу - қазіргі заманның басты міндеттерінің бірі. Жасанды интеллект мүмкіндіктерін тиімді пайдалана отырып, студенттердің сыни ойлау, дербес шешім қабылдау және ақпаратты дұрыс сараптау қабілеттерін дамыту маңызды. Цифрлық ортада этикалық нормаларды сақтау, жалған ақпараттан қорғану және саналы әрекет ету дағдыларын қалыптастыру да үлкен мәнге ие. Осы тұрғыда ұлттық құндылықтар мен заманауи технологияларды ұштастыру арқылы тәрбиенің жаңа үлгісін қалыптастыру қажет. Бұл - болашақта бәсекеге қабілетті, саналы әрі адал азамат тәрбиелеудің негізгі кепілі.

Жасанды интеллект тек техникалық прогрестің көрсеткіші ғана емес, сонымен қатар тұлғаның дүниетанымына, мінез-құлқына және әлеуметтік жауапкершілігіне ықпал ететін маңызды факторға айналып отыр. Цифрлық ортада ақпараттың шексіздігі, оның ішінде жалған және манипулятивті мазмұнның көбеюі жеке тұлғаның сыни ойлау қабілетін, моральдық ұстанымдарын және этикалық жауапкершілігін нығайтуды талап етеді.

Осы тұрғыдан алғанда, «адал азамат» ұғымы ерекше мәнге ие. Адал азамат – бұл шыншылдықты, әділдікті, жауапкершілікті, заңға құрметті және қоғамдық игілікке қызмет етуді басты құндылық ретінде қабылдайтын тұлға. Мұндай тұлға тек жеке мүддесін емес, қоғам мүддесін де жоғары қояды, цифрлық кеңістікте де этикалық нормаларды сақтай отырып әрекет етеді. Қазіргі жағдайда адал азамат тек дәстүрлі ортада ғана емес, виртуалды кеңістікте де өзінің адамгершілік келбетін сақтай білуі тиіс.

Жасанды интеллект дәуірінде адал азамат тәрбиесі жаңа мазмұнға ие болуда. Егер бұрын тәрбие негізінен отбасы мен білім беру ұйымдары арқылы жүзеге асса, бүгінгі күні

әлеуметтік желілер, онлайн платформалар және цифрлық ресурстар тұлға қалыптасуына тікелей әсер етуде. Сондықтан тәрбие үдерісінде цифрлық мәдениет, медиасауаттылық және ақпараттық қауіпсіздік мәселелерін ескеру маңызды.

Жасанды интеллект пен білім беру мәселелері шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерінде кеңінен қарастырылған. S.Russell мен P.Norvig жасанды интеллекттің теориялық негіздерін жүйелей отырып, оның адамзат өркениетінің дамуына ықпалын жан-жақты талдайды және ЖИ-дің болашақтағы әлеуметтік рөлінің арта түсетінін атап көрсетеді (Russell & Norvig, 2021). Ал L.Floridi еңбектерінде жасанды интеллекттің этикалық аспектілеріне ерекше назар аударылып, цифрлық қоғамдағы моральдық жауапкершілік, деректер қауіпсіздігі және адам құқықтарын сақтау мәселелері қарастырылады (Floridi, 2019). Ғалым ЖИ дамуы адамгершілік қағидалармен қатар жүруі тиіс екенін негіздейді. UNESCO ұйымының зерттеулерінде жасанды интеллектті қолдану барысында әділдік, ашықтық, есептілік және адам құқықтарын сақтау қағидалары басшылыққа алынуы тиіс екені көрсетілген (UNESCO, 2021). Бұл тұжырымдар білім беру жүйесінде тұлғаның тек кәсіби дағдыларын ғана емес, сонымен қатар оның этикалық және азаматтық жауапкершілігін қалыптастырудың маңыздылығын айқындайды.

Білім беру саласындағы заманауи зерттеулерде Neil Selwyn цифрлық технологиялардың оқу үдерісін трансформациялаудағы рөлін талдай отырып, олардың білім алушылардың әлеуметтік мінез-құлқы мен құндылықтарына әсерін де қарастырады (Selwyn, 2019). J.Holmes, M.Bialik және C.Fadel еңбектерінде жасанды интеллекттің білім берудегі әлеуеті мен қауіптері қатар қарастырылып, тұлғаның сыни ойлау қабілетін дамыту қажеттілігі атап өтіледі (Holmes et al., 2019).

Отандық ғалымдар еңбектерінде «адал азамат» тәрбиесі ұлттық құндылықтармен, рухани-адамгершілік тәрбие жүйесімен тығыз байланыста қарастырылады. Ә.Қасымжанов еңбектерінде адамгершілік пен рухани құндылықтардың қоғам дамуындағы орны ерекше атап көрсетілсе, С.Қалиев ұлттық тәрбие негізінде тұлғаның адалдық, әділдік, жауапкершілік қасиеттерін қалыптастырудың маңызын негіздейді.

Ж.Құбығұл пен С.Қалиев зерттеулерінде қазақ халқының тәлім-тәрбиелік мұралары тұлғаның моральдық қасиеттерін дамытудағы негізгі құрал ретінде қарастырылады. Ал Абай Құнанбайұлы қара сөздерінде адалдық, әділдік, ар-ұят ұғымдары тұлға тәрбиесінің іргетасы ретінде айқындалады.

Қазіргі отандық зерттеулерде цифрлық білім беру жағдайында тәрбиенің жаңа мазмұны қалыптасып келе жатқаны байқалады. Зерттеушілер медиасауаттылық, цифрлық мәдениет және ақпараттық қауіпсіздік мәселелерін тұлғаның маңызды құзыреттіліктері ретінде қарастырады. Бұл бағытта цифрлық ортада жауапкершілікті мінез-құлық қалыптастыру – адал азамат тәрбиесінің жаңа қыры ретінде бағаланады.

Халықаралық зерттеулерде (OECD, 2021) ХХІ ғасыр дағдыларының ішінде этикалық ойлау, әлеуметтік жауапкершілік және цифрлық азаматтық ұғымдары ерекше маңызға ие екені атап өтіледі. Бұл ұғымдар «адал азамат» концепциясымен тікелей байланысты. Жасанды интеллект пен адал азамат тәрбиесін кешенді түрде, яғни технологиялық және рухани-адамгершілік тұрғыдан ұштастыра қарастыратын зерттеулер әлі де жеткіліксіз. Бұл мәселе қазіргі қоғамның сұранысына сәйкес пәнаралық бағытта терең ғылыми зерттеуді қажет етеді.

Жасанды интеллект дәуірінде білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы оқыту мазмұнын жаңартумен қатар, тұлға тәрбиесіне қойылатын талаптарды да күшейтеді. Осы үдерісте жасанды интеллект білім беру сапасын арттырудың маңызды құралы ретінде қарастырылады. S.Russell мен P.Norvig еңбектерінде көрсетілгендей, жасанды интеллект білім алуды жекелендіруге, оқу үдерісін оңтайландыруға және білім алушылардың қабілеттерін тиімді дамытуға мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялардың кең таралуы жаңа әлеуметтік-этикалық мәселелерді де алға тартады. L.Floridi пікірінше, жасанды интеллекттің дамуы ақпараттық қауіпсіздік, моральдық жауапкершілік және цифрлық этика мәселелерін күшейтеді. Бұл жағдайларда тұлғаның адамгершілік құндылықтарын сақтау мен дамыту ерекше маңызға ие болады.

Осы тұрғыдан алғанда, «адал азамат» тәрбиесі қоғам дамуының негізгі бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Адал азамат – бұл адалдық, әділдік, жауапкершілік, ар-ұят және қоғамдық сана сияқты қасиеттерді бойына сіңірген тұлға. Абай Құнанбайұлы шығармаларында бұл қасиеттер адамның рухани кемелдігінің басты өлшемі ретінде сипатталады. Ал С.Қалиев еңбектерінде ұлттық тәрбие негізінде тұлғаның адамгершілік сапаларын қалыптастырудың маңызы ғылыми тұрғыда негізделген.

Қазіргі цифрлық ортада тәрбие беру үдерісі дәстүрлі шеңберден шығып, жаңа кеңістікке – виртуалды ортаға ауысуда. N.Selwyn атап өткендей, білім алушылардың әлеуметтік тәжірибесі мен дүниетанымы көбінесе цифрлық ортада қалыптасады. Бұл жағдай медиасауаттылықты, ақпаратты сыни тұрғыдан талдау қабілетін және цифрлық мәдениетті дамытуды талап етеді. Жасанды интеллект мүмкіндіктерін тәрбиелік мақсатта қолдану да өзекті бағыттардың бірі болып табылады. Цифрлық технологиялар арқылы тұлғаның мінез-құлқын талдау, этикалық жағдаяттарды модельдеу және жекелендірілген тәрбиелік мазмұн ұсыну мүмкіндігі кеңейіп келеді. UNESCO ұсынымдарына сәйкес, жасанды интеллектті қолдану барысында адам құқықтарын сақтау, әділдік пен ашықтық қағидаларын ұстану маңызды. Жасанды интеллект дәуірінде адал азамат тәрбиесі жаңа мазмұнға ие болып, цифрлық мәдениетпен тығыз байланыста дамуда. Бұл үдеріс білім беру жүйесінде технология мен адамгершілік құндылықтардың үйлесімділігін қамтамасыз етуді талап етеді.

Жасанды интеллект дәуірінде қоғамның дамуы жаңа сапалық деңгейге көтеріліп, білім беру жүйесіне де түбегейлі өзгерістер енгізуде. Осы өзгерістер жағдайында тұлғаның тек кәсіби құзыреттіліктерін дамыту жеткіліксіз, сонымен қатар оның рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру ерекше маңызға ие болып отыр.

«Адал азамат» тәрбиесі – қазіргі цифрлық қоғамның басты құндылықтарының бірі. Адалдық, әділдік, жауапкершілік, ар-ұят сияқты қасиеттер тұлғаның әлеуметтік тұрақтылығы мен қоғамның үйлесімді дамуының негізін құрайды. Абай Құнанбайұлы мұраларында көрсетілген адамгершілік қағидалар бүгінгі таңда да өзектілігін жоғалтпай, заманауи тәрбие үдерісімен сабақтасып келеді.

Жасанды интеллект технологиялары білім беру саласында кең мүмкіндіктер ұсынғанымен, оларды қолдану барысында этикалық нормаларды сақтау, адам құқықтарын қорғау және тұлғаның жауапкершілігін арттыру мәселелері басты назарда болуы тиіс. UNESCO ұсынымдары бұл бағытта маңызды бағдар береді.

Цифрлық ортада тұлғаның медиасауаттылығын, сыни ойлау қабілетін және цифрлық мәдениетін дамыту адал азамат тәрбиесінің ажырамас бөлігіне айналуға тиіс. Бұл үдеріс білім беру ұйымдары, отбасы және қоғамның бірлескен іс-әрекеті арқылы жүзеге асуы қажет.

Жасанды интеллект дәуірінде адал азамат тәрбиесі – технологиялық даму мен адамгершілік құндылықтардың үйлесімін қамтамасыз ететін кешенді үдеріс. Бұл бағытта жүйелі жұмыс жүргізу қоғамның тұрақты дамуы мен болашақ ұрпақтың сапалы қалыптасуына негіз болады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. С.Қалиев. Қазақ этнопедагогикасы. Алматы: Рауан баспасы. 2012.
2. Қ.Жарықбаев. Психология негіздері. Алматы: Қазақ университеті баспасы. 2010.
3. Ә.Қасымжанов. Рухани құндылықтар философиясы. Алматы: Ғылым баспасы. 1998.
4. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. Алматы: Жазушы баспасы. 2002.
5. Russell S. J., Norvig, P. Artificial intelligence: A modern approach (4th ed.). Pearson Education Limited. 2021.
6. Floridi L. The ethics of artificial intelligence. Oxford University Press. 2019.
7. UNESCO. Recommendation on the ethics of artificial intelligence. Paris: UNESCO Publishing. 2021.
8. Selwyn N. Should robots replace teachers? AI and the future of education. Cambridge, UK: Polity Press. 2019.

9. Holmes, W., Bialik, M., Fadel, C. Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning. Boston, MA: Center for Curriculum Redesign. 2019.
10. OECD. 21st century skills and learning. Paris: OECD Publishing. 2021.